

Stavnsbåndet bandt bondekarl til Vridsløselille

Af Frits Beck Kristensen og Jørgen Nielsen

Artiklen er et kapitel fra deres bog om udskiftningen i Vridsløselille, som er planlagt til udgivelse i foråret 2001.

I 1786 ville Lars Pedersen fra Vridsløselille gifte sig med en gårdmandsenkes datter i Avedøre. Det var ikke så ligetil, da stavnsbåndet bandt værnepligtige bønder mellem 14 og 36 år til distriktet.

Ansøgning om at løsne stavnsbåndet

Pigen boede hos sin mor i Avedøre. Hertil kunne Lars Pedersen så flytte og overtage driften af gården. Imidlertid manglede Lars at aftjene to år af sin værnepligt, som skulle aftjenes for distriktet omkring Vridsløselille, Kongens gods, og ikke i Avedøre, hvor gården tidligere tilhørte Vartov Hospital. Han havde dog en løsning, som han mente, myndighederne måtte kunne godkende. Han har nemlig fået den trolovedes bror Jens Mortensen til at overtage sin soldatertjeneste i Vridsløselille. Det bliver så i de to år, han mangler at aftjene.

Den 20. dec. 1786 retter han en ansøgning til kongen, hvor det bl.a. hedder:

Jeg fordrister mig derfor underdanigst at bede: Om at det måtte behage Deres Kongelige Majestæt allernådigst at bevilge og tillade, at jeg måtte henflytte på det Vartov Hospital forhen tilhørende gods og der indlade mig i ægteskab, imod, at det må blive Jens Mortensen tilladt, såvel at aftjene de to år, jeg endnu har tilbage at tjene som landsoldat, som siden efter den tid at forblive på Deres Majestæts gods i mit sted. –

Allerunderdanigst

Lars Pedersen

På Landvæsenskontoret gentager regimentskriver Nørager brevet i sin udtalelse til amtmanden. Hvis Jens Mortensen kan holde til soldatertjenesten, kan ansøgningen overvejes. Man må altså først undersøge Jens Mortensen.

Tiden går

*Infanterist 1789
(B. Walbom-Pramvig:
Uniformer, faner og vå-
ben i den danske hær fra
1656 til 1980. Thors-
gaard, 1988).*

11 måneder senere kommer et nyt moment ind i sagen. På Københavns amtsstue får amtsforvalter Poulsen nu øje på en side af sagen, som også bør overvejes. Jens Mortensen kan være soldat i Vridsløselilles område, og Lars Pedersen kan derved få fripas, men hvem erstatter Jens Mortensen, som er værnepligtig i Avedøre?

Den 12. nov. 1787 er sagen endnu ikke afgjort. Lars Pedersen sender en ny ansøgning. Denne gang til amtmand Scheel Plessen, som behandler sagen – dog uden at have givet noget svar, selv om der nu er gået næsten et år. I sin nye ansøgning kan Lars Pedersen nu stille to vikarer til rådighed som soldater. Han mangler på det tidspunkt at af-tjene ét år. Jens Mortensen (26 år) er stadig villig til at flytte til distriktet, og dennes bror Rasmus Mortensen (28 år) er en anden mulighed. Ansøgningen kan understøttes af en erklæring:

Bondekarl Rasmus Mortensen fra Avedøre haver sunde og friske lemmer, og kan antages til land-soldat som tjenestedygtig til Deres Kongelige Ma-jestæts krigstjeneste.

København, d. 11 november anno 1787
Th. Solle

Efter yderligere to måneders betænkningstid sender amtmand Scheel Plessen endelig sin udtalelse. Han støtter Lars Pedersen i, at han kan få fripas ved at lade Jens Mortensen eller Rasmus Mortensen erstatte ham som soldat i de 11 måneder, som han nu har tilbage af tjenestetiden.

Fripas truet af sygdom og død

Den 29. febr. 1788 må Lars Pedersen desværre meddele Rentekammeret, at to vigtige forudsætninger for hans fripas for stavnsbåndet ikke længere kan bruges i sagen. Rasmus og Jens Mortensen skulle erstatte Lars Pedersen i soldatertjenesten i distriktet:

»... er nu den omstændighed indløbet, at afmeldte enkes søn, Rasmus Mortensen, der fandtes villig til at tage ind på distriktet i mit sted, er ved døden afgang, og den anden af hendes sønner, Jens Mortensen, har fået et tilfælde i sit ene knæ, så at han ikke kan blive antaget som landsoldat, der måske ville gøre hindring udi, at jeg ikke til næste landmilice session kan blive udløst, hvilket for gårdens avlings og drifts skyld vil være nødvendig for mig.«

Således vil Lars Pedersen prøve, om ikke han kan få fripas for stavnsbåndets bestemmelser, da han nu har mindre end ét år tilbage. Han vil – skriver han – miste gården i Avedøre, hvis han stadig skal være boende i Vridsløselille. Amtmand Scheel Plessen anbefaler, at Lars Pedersen får sit ønske opfyldt, da der er så kort tid tilbage.

Årelang sagsbehandling gør ansøgning overflødig

Da sagsforløbet går ind i sit tredje år, sender Lars Pedersen et nyt brev til rentekammeret, hvor han ikke undlader at give udtryk for sin irritation:

»... at denne sag, hvis længe henstand gør mig uvis i en nytte og fordel, jeg kunne vente af mit arbejde og mine omkostninger ved gårdens drift, måtte allernådigst bringes til afgørelse, thi ved at henvende mig til hans excellence hr. amtmandens kontor, har jeg adskillige gange fået et svar, at sagen beror på hr. sekretær og amtsforvalter Poulsens oplysninger og erklæring, som er forlangt af ham i april måned forrige anno og siden den tid har holdt kontrakten til siden. Om en nådigst foranstaltning herudi bønfalder

Avedøre den 15. februar 1789

Underdanigst

Lars L. P. S. Pedersen«

Lars Pedersen har nu indgået kontrakt med enken om overtagelse af gården i Avedøre, og han er ikke længere bundet i Vridsløselille af stavnsbåndet.

Han har aftjent sin tid, da sagsbehandlingen rigeligt har varet de måneder,

han havde tilbage. Amtsforvalter Poulsen kan nu give Lars Pedersen fripas, da stavnbåndet er ophævet i juni 1788. Den 4. april 1789 kan Poulsen så skrive til amtmanden:

»... Men da den forbindtlighed, som forhen har pålagt enhver vedkommende lodsejere i et strølægd, at benytte samme tilfælde i vacance, nu ved forordningen af 20. juni 1788 er ophævet, og den ene af merbenævnte Jens Olsens sønner Rasmus Mortensen, ved døden er afgået, ligesom de andre arvinger, der alle er myndige, ikke har noget imod, at nysnævnte Jens Olsens enke afstår gården til bemeldte landsoldat Lars Pedersen på de i medfølgende akkord omdelte vilkår, så ved jeg heller ikke noget til hinder imod, at samme jo kunne approberes, hvilket herved i gensvar på Deres excellences skrivelse af 23. i forrige måned formeldes, hvorhos følger den mig tilstillede ansøgning fra fornævnte landsoldat Lars Pedersen. –

Københavns amtstue den 4. april 1789

Poulsen«

Den 3. juni 1789 afslutter amtmand Scheel Plessen sagen og oversender den til Rentekammeret, som den 20. juni 1789 sætter punktum for korrespondancen – et år efter stavnsbåndets ophævelse og et halvt år efter afslutning af Lars Pedersens tid som landsoldat i Vridsløselille.

Kilder

Rigsarkivet (Rentekammeret, Landvæsensarkivet).